

amely megismerése kötelességünk, hiszen ennek ismeretében értékelhetjük a jelen történéseit, és alakíthatjuk a jövőnket.

A kiállítás berendezési munkáiban a Történeti Gyűjtemények Osztálya munkatársai, Darvasi Réka, Dezső Krisztina, Jusztinger Antalné, Kokovai Szabina, Pohánka Éva és Szilágyi Mariann vettek részt.

POHÁNKA ÉVA

Új magyar bibliofil hasonmásorozat születése (Schöck Gyula kiadványai). Az elmúlt évtizedben a régi nyomtatványok és kéziratok hasonmás kiadásai iránti kereslet növekedésével egy időben a kiadók különböző színvonalú, és különböző anyagi értékű (áru) sorozatokat indítottak útjukra. A hatvanas években indult, bibliofil és filológiai szempontból egyaránt igényes sorozat, a „Bibliotheca Hungarica Antiqua” túlélte a politikai változásokat, és a filológiai alaposágát (megfelelő kísérő tanulmány közlése mellett) megtartva, továbbra is megjelenik a Balassi Kiadó kiadói gondozásában. Ez a sorozat az irodalomtörténészek és a nyelvtörténészek számára készül, elérhető áron, de nem bibliofil igényrel adja közre a ritka nyomtatványok hasonmásait. Sok kiadó szánta el magát alkalmi hasonmások létrehozására. Ezek a kiadványok általában mérethelyes fakszimile formák, a megrendelő pénztárcája dönti el, hogy milyen papíron, milyen kötéssel készülnek el. A Pytheas Kiadó, vagy a szentendrei Vincze László papírmalma és kiadója által kiadott könyvek sajnos még a könyvtárak számára is vásárlási nehézséget okoznak, ugyanakkor számos, ma már nehezen elérhető könyv vehető kézbe nekik köszönhetően. Egyes egyetemi tanszékek, szakmai csoportok is gyakran adnak ki ajándékozási szándékkal (például egy-egy professzor születésnapjára) a szakterület történetét idéző könyvek hasonmásait. Ezek a kiadványok baráti körben terjednek, sajnálatos módon még a nemzeti könyvtárba sem jutnak el, tekintve, hogy példányszámuk nem haladja meg az ötvenet, így köteles példányt a nyomda nem küld. A kiadónak meg vagy eszébe jut ez, vagy nem.

A Kossuth Kiadó és az Országos Széchényi Könyvtár „Amor librorum” klubja már rendszeresen évi öt könyvet jelentet meg, jellemzően 1850 előtti magyar nyelvű könyvek hasonmásait. A kísérő szöveg kétoldalas ismeretterjesztő, emlékeztető jellegű, és a kiadványok sok esetben nem mérethelyes fakszimilék, a sorozat méretéhez igazítja a kiadó az egyes köteteket (néha csak a margó nagyobb, de előfordul a szövegtükör nagyítása, vagy kicsinyítése is).

A szekszárdi Schöck Gyula azonban, összefogva a Pécsi Főegyházmegyével, nagy kalandba fogott. Több európai országban már régóta létező igényes hasonmás könyveket kezdett kiadni olyan céllal, hogy a jelentős vásárlóerővel rendelkezők kincsképzési szándékkal ezekbe helyezték el megtakarításaikat. Ezeknek a könyveknek az értéke a banki megtakarítások kamatait meghaladó mértékben kellene, hogy nőjenek, hiszen a vásárlók jellemzően nem a történeti, filológiai szakmai körökből kerülnek ki. A legjobb hazai és európai hagyományt követve, a hasonmás kötet előállítási minősége (papír, kötés) mellett, a kiadó külön könyvet írat a hasonmás tárgyául szolgáló mű, annak szerzője, illetve kiadásai bemutatásának, ha kell, le is fordíttatja a ma már nehezen hozzáférhető nyelveken (latin, ógörög stb.) megjelent szövegeket. Költséges kiadás, minőségi könyvszakmai, filológiai és történeti munka, és ennek eredményeként hallatlanul magas ár! A kiadónak ráadásul nem titkolt szándéka az, hogy az egyes eladások hasznát új fakszimile munkákra fordítja, illetve karitatív módon, példányokat juttat el közkönyvtárakba a megjelent darabokból. Ilyen mó-

don biztosítja, hogy az eredeti kiadásban nem hozzáférhető könyvek a kutatást és az általános művelődést is szolgálják.

Iani Pannonii ... Sylva Panegyrica ad Guarinum Veronensem, praeceptorem suum. Et eiusdem Epigrammata nunquam antehac typis excusa. Basiliae, 1518, Johannes Frobenius. Hasonmás kiadás. Összeáll.: FAZEKAS Orsolya. Utószó: POHÁNKA Éva. Pécs, 2008. Fény Kft.

A kiadvány Janus Pannonius újratemetése alkalmából készült, a már említett szentendrei papírmalom (Vinczemill Kft.) által készített papírra nyomva. A nyomdai munkákat a papír készítője vállalta. A kötést a pécsi Kézműves Bt. Készítette el, az első borítót a szegedi Szabó Géza „JANUS PANNONIUS PÉCSI PÜSPÖK (1459–1472)” köriratú emlékérméjével díszítve. A könyvet Schöck Gyula tervezte. A kísérő kötetben (a két kötet egy egyszerű tokban helyezkedik el) megtalálható az összes szöveg magyar fordítása, beleértve Frobeniusnak az iskolamesterekhez és az olvasóhoz címzett két ajánlását, illetve Battista Guarino (Janus Pannonius tanárának fia), a költőhöz címzett két levelét is. A kísérő kötetben olvashatjuk Pohánka Éva könyvtörténeti ismertetését az 1518-as kiadásról.

Janus Pannonius európai elismertségét bizonyítja, hogy az 1518-as, Beatus Rhenanus-féle bázei kiadás már nem az első volt. A szakirodalmi hagyományt követve Pohánka Éva megismétli, hogy az elzászi humanista Jakob Sturmától (1489–1553) kapta meg Janus verseit. Hozzá idősebb Peter Schottól kerültek, akihez viszont fiatal korában meghalt fiától jutottak. Ez utóbbi volt Bolognában diák. Itt szerezte meg Janus költeményeinek kéziratát. Janus kritikai kiadásának első kötetében azonban Mayer Gyula kételkedését fejezte ki ezzel kapcsolatban, szerinte nem Schott kézírata volt Rhenanus kiadásának forrása, hanem egy másik, ismeretlen kézirat (*Iani Pannonii Opera quae manserunt omnia. Volumen I. Epigrammata. Fasciculus I. Textus*. Ed. Iulius MAYER. Similia add. Ladislaus TÖRÖK. Bp. 2006. Balassi Kiadó, 15–16). Pohánka részletesen ismerteti napjainkban a Janus Pannonius Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárában őrzött példány (ez a hasonmás alapja) történetét is. A kötet 1922 végén került Pécsre, az akkor már jugoszláviai Zsombolya plébánosától, aki szorult anyagi helyzetében (kirabolták) ajánlotta fel megvételre a kötetet. A püspök kisegítette őt nyomorult helyzetéből, ezért, hálaból, végül is a kötetet adományként kapta meg a Könyvtár.

A Janus-filológiában az egyik mérföldkő, a Teleki-féle kiadás (Utrecht, 1784) is megjelent hasonmásban (Balassi Kiadó, 2002), és a legteljesebb 16. századi is (Bécs, 1569. ZSÁMBOKY János; hasonmás: 1972, Akadémiai Kiadó, majd 1991). Ettől függetlenül a Janus-szerelmek bizonyára szívesen látnák a többi kiadást is faksimile formában.

Missale secundum morem Alme Ecclesie Quinqueecclesiensis. Venetiae, 1499, Johannes Emericus de Spira, impensis Johannis Paep. Hasonmás kiadás. Szekszárd, 2009. Schöck kft.

A kiadással kapcsolatos egyetlen kritikámat rögtön itt fogalmazom meg, hiszen nem derül ki a könyvből, hogy ki gondozta a hasonmás (csak sejthető, hogy maga Schöck Gyula), ki szerkesztette a tanulmánykötetet, továbbá az sem, hogy hol adták ki. Kár, mert ettől eltekintve az egyik legszebb magyarországi hasonmás kiadás.

Maradjunk a kiadás formai jellemzőinél, amelynek alapjául az alapításának 1000. évfordulóját ünneplő Pécsi Egyházmegye példánya szolgált. Az ebből hiányzó CI. és CXII. leveleket az OSzK pergamen-példányából pótolták. Az utóbbi levél különösen fontos, hiszen ennek verzóján szere-

pel a kánon-metszet. Így ez a hasonmás kötet egy rekonstruált, teljes kiadás. A nyomás a Reál-szisztéma Dabasi Nyomda ZRT-ben készült, az aranyfőliázás az ausztriai Print and Art Faksimile GmbH munkája. A kötés, amely a Pécsi Egyházmegyei Kincstárban őrzött eredetét utánozza, a Bodrogi és Társa Kft. gondosságát dicséri. A hasonmás, és a hozzá tartozó tanulmánykötet egy fadobozban helyezkedik el. A kiadás valóban alkalmas a kincsképzésre, értéke várhatóan megmarad, illetve növekszik.

A tanulmánykötetben három tanulmányt olvashatunk. Fedeles Tamás, aki a Pécsi Egyházmegye múltjának avatott szakértője, a kutatások szervezője, ezúttal a *Missale* megrendelőjének, Ernuszt Zsigmond püspöknek (1473–1505) portréját rajzolta meg. Az Egyházmegye története részleteinek tisztázása, a család, illetve a humanista főpap életének bemutatása mellett a tanulmány – de a hasonmás kiadás maga is – kimondatlanul is hangsúlyozza a Jagelló-kor művelődéstörténeti újraértékelésének szükségességét. Apja, Janus Pannonius kortársa és munkatársa, a család helyzetének anyagi és politikai biztonsága megteremtése mellett, fontosnak tartotta az 1445-ben született Ernuszt Zsigmond iskoláztatását. Bécsben, majd Ferrarában tanult (1469–1473). Kiváló humanista képzettséggel tért haza, karrierje a család Mátyás iránti hűségének szilárdsága miatt biztosított volt. Corvin János trónutódlását is támogatta, ám II. Ulászlóval is jó viszonyt alakított ki. Főpásztorként karakteresen képviselte egyházmegyéje, és a hozzá lojális személyek érdekeit, építkezéseivel maradandó nyomot hagyott maga után. Udvartartása jól példázza a Mátyás adta humanista udvari példát. A pécsi egyházmegyei *Missale* az ő anyagi támogatásával először 1487-ben, másodszer, a most hasonmásban megjelent kiadásban (Velece, 1499) jelent meg. Másolóműhelyről is gondoskodott, vagyis a Jagello-kori könyvkultúra értékelésében az ő udvara is számon tartandó intézmény.

A pécsi misekönyvet magát, Török József tanulmányából ismerhetjük meg. Az esztergomi rítus szerinti nyomtatott misekönyvek sorát az 1480-ban Velencében megjelent *Missale* nyitotta meg, a Pécsi Egyházmegye azonban a maga számára – más egyházmegyékhöz hasonlóan – sajátos ünnepeket is beiktatott. Török professzor ezeket a sajátosságokat külön is elemzi.

A hasonmás kiadás jól irányítja a figyelmet arra a tényre, hogy a lagúnák városa a Mohács előtti Magyarország könyvellátásában kulcsszerepet játszott. Csak összehasonlításként: a 15. századból 242 nyomtatott polonicum ismert, ebből 18 jelent meg itt, ezzel szemben a 126 ismert hungaricumból 22 velencei nyomda terméke. Külön ki kell emelni azt a tényt, hogy a két, nagyon rövid ideig aktív magyarországi ősnomda megszűnése után a budai könyvkereskedők – így Johannes Paep – tevékenysége biztosította az országot, főként az egyház intézményeinek a könyvellátását. Ők nem csupán kereskedtek, de könyvkiadói tevékenységet is végeztek. Az általuk finanszírozott 61 könyv közül 55 velencei nyomdásznál látott napvilágot (emellett csak Nürnbergben jelent meg számottevő kiadvány, Bécs, Krakkó, Lyon, Párizs csak néhány címmel szerepel). Valamennyi kiadvány közvetlen egyházi használatba került: szerkönyvek, zsinati határozatok, illetve magyar szentek élete. Az Ernuszt Zsigmond által megrendelt *Missale* is ezen kiadványkör része.

Pohánka Éva a pécsi misekönyv fennmaradt négy példányának a történetét írta meg. A pécsi pergamen példányt Klimó György püspök Eszterházy Károly egri püspök jóindulatának megszerzésével tudta Kassáról a Pécsi Egyházmegyének megszerezni 1769-ben. Ugyanebben az évben került Klimó tulajdonába a ma az OSzK-ban őrzött papír-példány is (ezt a nyomtatott ex librise bizonyítja). 1804-ben azonban már a Bibliotheca Regnicolaris (a mai OSzK) tulajdonában volt. Ide, Pohánka feltevése szerint, a pozsonyi káptalanból kerülhetett, ahova Klimó ajándékozhatta a könyvet. Az OSzK pergamen példánya esztergomi provenienciájú, minden bizonnyal a 19. század hetvenes éveiben a Főegyházmegyei Könyvtár duplum anyagának cseréje keretében került (talán 1878-ban) a nemzeti gyűjteménybe. A negyedik ma is ismert példány a pannonhalmi Fő-

apátsági Könyvtár tulajdona (pergamen), ahova csaknem biztosan Tolnai Máté apát (1500–1535), korábbi pécsi klerikus vihette magával. A tanulmány szerzője a négy példány történetét külön-külön nagy gonddal, minden részletében dokumentálja.

A Schöck Gyula által kiadott két hasonmás kötet – ahogy említettük – komoly vállalás: kockázatos vállalkozás, de egyben küldetés is. A kiadások költségei nem biztosan térülnek meg, hiszen a magyarországi kereslet ilyen minőségű, és ilyen magas értékű kiadványok iránt nagyon kicsi. Küldetés, személyes indíttatás a kiadó részéről, példaadás gyermekinek, és egyben példás együttműködés a Pécsi Egyházmegye vezetőivel, intézményeivel. A bibliofil hasonmás kiadás megszületése mellett nem lehet nem figyelni arra, hogy főpapjaink mai generációjának több tagja, és Mayer Mihály mindenképpen ilyen, méltó utóda Janus Pannoniusnak, vagy Ernuszt Zsigmondnak.

MONOK ISTVÁN